www.edcbmj.ir e-ISSN: 2345-5284

Education Strategies in Medical Sciences (ESMS)

Journal homepage: www.edcbmj.ir/en e-ISSN: 2345-5284

Baqiyatallah University of Medical Sciences

Designing A Life Skills Curriculum Model for Sixth Grade Elementary Students Based on Islamic Teachings

Habibi Farhad [1], Asadian Sirous [2*], Maleki Avarsin Sadegh [3]

[1] *Curriculum planning, Tabriz branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.*
[2] *Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Madani University of Azerbaijan, Tabriz, Iran.*
[3] *Department of Humanities and Educational Sciences, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, Iran.*

* *Corresponding author: Syrous Asadian, Department of Educational Sciences, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Shahid Madani University of Azerbaijan, Tabriz, Iran. Email: dr.sasadian@gmail.com*

Article Info

Keywords: model design, curriculum, Islamic life skills, Islamic teachings, sixth grade elementary students.

Abstract

Introduction: Profound cultural changes and lifestyles have left people with the necessary abilities in the face of problems and human beings need solutions. Solutions obtained through human education do not meet their real needs, but Islam has both material and spiritual needs. These skills are detailed in the Qur'an and the words of the infallibles (AS) and this study was conducted with the aim of designing a life skills curriculum model based on Islamic teachings for sixth grade students**.**

Methods: This study, according to the nature of the subject and its main purpose is descriptive and citation-analytical, and the results of the validation of the model was approved by the curriculum experts and experts at a high level.

Results: While studying the sources, cases and verses that are discussed as life skills, are identified and analyzed, and finally a model of Islamic life skills, based on the communication perspective, which is mentioned in Islamic documents, under four main skills of self-knowledge, empathy with others, knowledge of nature and theology,10 components and 45 characteristics were extracted with212 Islamic citations.

Conclusion: By studying the Qur'an and other Islamic texts, regarding the worldly and otherworldly happiness of human beings, skills were obtained that can be applied by recognizing them and applying them in all walks of life.

Copyright © 2020, Education Strategies in Medical Sciences (ESMS). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (http://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/) which permits copy and redistribute the material just in noncommercial usages, provided the original work is properly cited.

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

مجله راهبردهای آموزش در علوم پزشکی
دوره ۱۶، شماره ۴، ۱۴۰۲
صفحات: ۳۶۵-۳۷۷

طراحی الگوی برنامه‌درسی مهارت‌های زندگی دانش‌آموزان پایه ششم ابتدایی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی

فرهاد حبیبی [۱]، سیروس اسدیان [۲]*، صادق ملکی آوارسین [۳]

۱ گروه برنامه ریزی درسی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز ، ایران.

۲ گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز ، ایران.

۳ گروه علوم انسانی و تربیتی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز ، ایران.

* نویسنده مسوول: سیروس اسدیان، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید مدنی آذربایجان، تبریز ، ایران. ایمیل: dr.sasadian@gmail.com

چکیده

مقدمه: تغییرات عمیق فرهنگی و شیوه‌های زندگی، افراد را در مواجهه با مسائل، فاقد توانایی‌های لازم ساخته و انسان‌ها، نیازمند راهکارهایی هستند، راهکارهایی که از طریق معارف بشری به‌دست آمده، جوابگوی نیازهای واقعی آنها نبوده، ولی اسلام توامان به نیازهای مادی و معنوی توجه دارد. این مهارت‌ها در قرآن و کلام معصومین (ع) به تفضیل پرداخته شده است. این مطالعه با هدف طراحی الگوی برنامه درسی مهارت‌های زندگی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی برای دانش‌آموزان ششم ابتدایی انجام شد.

روش‌ها: پژوهش حاضر با توجه به ماهیت موضوع و هدف اصلی آن، از نوع توصیفی و استناد - تحلیلی می‌باشد و نتایج اعتبارسنجی الگوی طرح شده از نظر متخصصان برنامه درسی و صاحب‌نظران در سطح بالایی تایید گردید.

یافته‌ها: ضمن مطالعه منابع، موارد و آیاتی که به موضوع مهارت‌های زندگی پرداخته شده، شناسایی و مورد تحلیل قرار گرفته و در پایان الگویی از مهارت‌های زندگی اسلامی، براساس دیدگاه ارتباطی (خدا، خود، دیگران، طبیعت)، که در اسناد اسلامی بدان اشاره شده، تحت چهار مهارت اصلی خودشناسی، همدلی با دیگران، شناخت طبیعت و خداشناسی،۱۰ مولفه و ۴۵ ویژگی، با ۲۱۲ استناد اسلامی استخراج گردید.

نتیجه‌گیری: با بررسی قرآن و دیگر متون اسلامی، در خصوص سعادت دنیوی و اخروی انسان، مهارت‌هایی به دست آمد که با شناخت آنها و جاری ساختن آن در همه شئونات زندگی، می‌توان آنها را بکاربست و از مشکلاتی که نظام آموزشی به واسطه تفکر تک بعدی و مادی، گریبانگیر آن می‌باشد، خلاصی یافت.

واژگان کلیدی: طراحی الگو، برنامه درسی، مهارت‌های زندگی اسلامی، آموزه‌های اسلامی، دانش‌آموزان ششم ابتدایی

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

مقدمه

تغییرات عمیق فرهنگی و تغییر در شیوه‌های زندگی، بسیاری از افراد در مواجهه با آن فاقد توانایی‌های لازم نموده و همین امر باعث آسیب‌پذیری آنان شده است. جهت گذر از این دشواری‌ها به‌ویژه در دوران دبستان، مهارت‌های زندگی، نمود پیدا می‌کند. در این زمینه، تعاریف و طبقه‌بندی‌هایی ارائه شده، هر چند در تعریف مهارت‌های زندگی وحدت نظری وجود ندارد (۲۰۱۶)[۱]، سازمان بهداشت جهانی مهارت‌های زندگی را به علت همپوشی، دو به دو به پنج حوزه؛ ۱. خودآگاهی- همدلی؛ ۲. برقراری ارتباط مؤثر با دیگران - روابط میان‌فردی؛ ۳. تصمیم‌گیری - حل‌مساله؛ ۴. تفکرخلاق - تفکرانتقادی؛ ۵. مهارکردن هیجانات - مقابله با استرس [۲] تقسیم نموده است. از نظر هانتر، مهارت‌های زندگی راه رسیدن به شرایط بهتری است که با آموختن آن می‌توان زندگی موفق‌تری را تجربه کرد [۳]. مجموعه‌ای از تکنیک‌ها، اصول، قواعد، توانایی‌ها و اقداماتی که زمینه سازگاری کارآمد بدون آسیب به دیگران است [۴]. تعاریف و تقسیم‌بندی‌های متعددی که از مهارت‌های زندگی توسط معارف بشری انجام گرفته، به تنهایی جوابگوی نیازهای واقعی انسان نبوده، حتی بر سر آن نیز، هیچ‌گونه توافقی وجود ندارد [۵]. چه بسا در این راه گاهی با تشخیص‌های ناصواب نتوانسته به اهداف خود جامه عمل بپوشاند [۶]. علوم انسانی در غرب به گونه‌ای است که، انسان فقط معلول و یک پدیده تک‌بعدی است [۷]. تفکر مدرن غربی هرگونه ارتباطی میان خدا و جهان را نفی کرده [۸]. انسان غربی بریده از معنویت، پایبندی به دین و اخلاق را عین سفاهت می‌داند [۹]. ویژگی‌هایی چون؛ بی‌عدالتی، رواج بی بند و باری، انسانگرایی صرف و... به‌عنوان آسیب‌های جدی غرب بوده است [۱۰]. در نقد الگوهای غربی از نگاه رهبر انقلاب به ماهیت غیردینی، فرهنگ مادی، نه تنها اثری از آموزه‌های دینی وجود ندارد، بلکه ضدیت با خدا هم دیده می‌شود و آن به‌واسطه توجه تنها به جنبه‌هایی از رشد، آن هم از نوع نگاه افراطی در مادیات و ناکارآمدی در رشد ابعاد انسانی بوده است [۵] . در مقابل، اسلام آمیزه‌ای از شیوه‌های شناختی، عاطفی و رفتاری است، که هم به نیازهای مادی و اقتصادی توجه دارد و هم به نیازهای معنوی [۱۱]، با کسب مهارت‌های زندگی قرآنی، سعادت همه جامعه تضمین می‌گردد [۴]. مطالعات صورت گرفته، همگی موید این موضوع می‌باشند که راهنمایی‌ها و دستورات خداوند می‌تواند در مقابل تمدن ناموزون غربی موفق عمل نماید. مرور آیات قرآنی که با هدف یافتن مهارت‌های زندگی در این آیات قرآنی به‌عنوان الگویی برای زندگی بهتر انجام شده، مبنای تمام این مهارت‌ها را داشتن ایمان و شناخت دانسته و انسان‌ها را به الگوپذیری از الگوهای قرآنی دعوت می‌نماید که بسیاری از آنها با مجموعه‌ای موشکافانه در اسرار هستی به افراد کمک می‌نماید [۱۲]. صمدی و همکاران (۱۳۹۷)، آیات قرآن را به‌عنوان مهمترین علم نافع و هدایتگر برای کسب تقویت و بهبود مهارت‌های زندگی معنوی بیان کرده‌اند [۱۳]. یکی از متون اسلامی که از لحاظ محتوایی دارای اهمیت می‌باشد، کتاب نهج البلاغه بوده که مهارت‌هایی را شامل دو بعد درون و برون فردی را می‌توان از آن استخراج کرد. فرمهینی و پیداد، (۱۳۸۹)[۱۴]، و جعفری و همکاران (۱۳۹۵)، در رهیافت‌هایی از مهارت‌های زندگی در نهج‌البلاغه به این نکته اشارت دارند که؛ حقایق و راهبردهای بسیار زیبایی در مورد مهارت‌های زندگی وجود دارد [۱۵]. به طور خلاصه در قرآن، نهج‌البلاغه، صحیفه سجادیه و احادیث منقول از معصومین (ع)، بارها بر خودشناسی و توجه به این ارزش‌ها تأکید شده است [۱۶]. صمدی و همکاران (۱۳۹۷) بدین نتیجه رسیده‌اند؛ مهارت‌های زندگی در نظام آموزشی کشورمان که در اغلب موارد منبعث از فرهنگ غرب بوده و کمتر به آداب اسلامی پرداخته است [۱۷]. گل‌فریبا و همکاران (۱۳۹۵)[۱۸]. اذعان می‌دارند؛ در اجرای مهارت‌های زندگی کودکان دبستانی، رفتارهای جامعه‌پسند متناسب با فرهنگ اسلامی، تفاوت قبل و بعد، معنی‌دار نبوده است. پرتو (۱۳۹۴)[۱۹]، نیز آموزش مهارت‌های زندگی اجرا شده را فاقد اثربخشی معنادار می‌داند. متاسفانه نظام آموزشی ما که بیشتر برگرفته از الگوی غربی بوده و تک‌بعدی بودن و نگاه صرف انسان به مادیات را به یدک می‌کشد. در حالی‌که دین اسلام به عنوان کاملترین آیین، به بیان اهمیت مهارت‌های زندگی پرداخته است، بسیاری از آنها در لابلای تعالیم دینی به خصوص قرآن بیان شده است [۴]، با وجود این همه گنجینه‌های عظیم دانش الهی، متاسفانه از آنها بهره چندانی برده نشده و می‌توان با بهره‌برداری از آنها به زندگی بیرمق جوامع اسلامی، رونقی دوباره بخشید تا دانش‌آموزان بتوانند در رویارویی با مسایل گوناگون، توانایی‌های لازم را کسب نموده و بر مشکلات فایق آیند. با توجه به این، وجود

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

برنامه‌ای مدون و مداوم در کشورمان در خصوص این مهارت‌ها ضرورت پیدا می‌کند. این مطالعه با هدف طراحی الگوی برنامه درسی مهارت‌های زندگی مبتنی بر آموزه‌های اسلامی برای دانش‌آموزان ششم ابتدایی انجام گردید.

روش ها

با توجه به ماهیت موضوع و هدف اصلی تحقیق، که از نوع توصیفی و استنادی - تحلیلی می‌باشد. محقق علاوه بر توصیف دقیق وضعیت موجود به تشریح و تبیین مطالب پرداخته [۲۰]، برای انجام این کار از منابع اطلاعاتی موجود درباره موضوع؛ کتب مقدس قرآن‌کریم، نهج‌البلاغه: صحیفه‌السجادیه، بحارالانوار، المیزان و.. به‌عنوان اسنادکار مورد مطالعه و تحلیل قرار گرفت. برای اعتباربخشی آن، از روش دلفی استفاده شد. این روش به طرق گوناگونی مورد استفاده قرار می‌گیرد [۲۱]. لذا به منظور نظرخواهی جهت اعتباربخشی الگوی برنامه درسی مهارت‌های زندگی اسلامی در دو مرحله از متخصصان تعلیم و تربیت اسلامی (مدرک تحصیلی دکتری یا کارشناسی ارشد) با حداقل ده سال فعالیت آموزشی به‌ویژه فعالان در عرصه مهارت‌های زندگی اسلامی (دارای تالیف کتاب یا مقاله معتبر) و همچنین متخصصین خبره برنامه‌ریزی درسی ارائه شده و نظر آنان در مورد ابعاد، مولفه‌ها و ویژگی‌های هر یک از مهارت‌های اصلی و فرعی زندگی اسلامی، جمع‌آوری گردید. در این مرحله با استفاده از نمونه‌گیری هدفمند ملاک‌محور که براساس ملاک‌های خاصی شناسایی می‌شوند، آن یکی از شیوه‌های نمونه‌گیری هدفمند در پژوهش‌های کیفی می‌باشد [۲۱]، استفاده شده و ۶ نفر از متخصصین امر مورد مشارکت قرار گرفتند. در ادامه براساس نظرات متخصصان اصلاح و در پایان الگوی ارائه شده، طراحی گردید.

یافته‌ها

با مطالعه، تحلیل متون اسلامی، مهارت‌های زیادی استخراج گردید و براساس این یافته‌ها؛ جدولی تلفیقی متشکل از سه ستون، ابعاد، مولفه‌ها و ویژگی‌ها به‌دست آمد، در ستون ابعاد، چهار مهارت اصلی خودشناسی، همدلی با دیگران، شناخت طبیعت و خداشناسی که همگی براساس دیدگاه ارتباطی (خدا، خود، دیگران و طبیعت) که در اسناد اسلامی و بالادستی آموزش و پرورش به‌ویژه در سند تحول بنیادین بدان اشاره گردیده، استخراج گردید، در ستون دوم، خودشناسی ۳ مولفه، همدلی با دیگران ۳ مولفه، شناخت طبیعت ۲ مولفه و خداشناسی با ۲ مولفه تدوین شده و در ستون آخر، ۴۵ ویژگی از مهارت‌های زندگی اسلامی به‌دست آمد. از نتایج مطالعه و تحلیل اسناد دینی، الگویی از مهارت‌های زندگی اسلامی طراحی و ارایه گردید. در ادامه به تشریح و تحلیل هر یک از این یافته‌ها پرداخته می‌شود؛

مهارت خودشناسی

خداوند در برخی آیات، با ذکر نشانه‌هایی در وجود انسان و مهم دانستن آنها، از آن جهت که آنها منجر به شناخت خود و در نتیجه پیدا کردن مسیر سعادت خواهد شد، اهمیت خودشناسی را بیان می‌کند، مهمترین فایده خودشناسی، خداشناسی است. نزدیکترین راه در خود انسان است، نزدیکترین راه بسوی حضرت حق خود است، باید قدم در خود نهاد و در آن سیر کرد، تا به مقصد نایل آمد. خودشناسی این است که انسان مقام واقعی خویش را درک کند، بداند در معرفت می‌تواند بر فرشتگان پیشی گیرد، او آزاد، مختار، مسؤول خویشتن و افراد دیگر و آباد و بهترکردن جهان است [۲۲].

جدول (۱) مربوط به مهارت خودشناسی از مهارت‌های زندگی چهارگانه اسلامی

ابعاد	مولفه ها	شاخصها	استنادها	منابع	فراوانی منابع
	مهارت هدفمندی	نیت داشتن	رسول خدا: ای ابوذر باید در همه چیز نیت داشته باشی.	بحارالانوار، ج ۷۷،ص۸۴[۲۳]	۱
		آینده نگری	علی (ع): نتیجه کوتاهی، پشیمانی و نتیجه آینده نگری، سلامت است.	حکمت۵۰۲	۲

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

				نهج البلاغه[۲۴]و صف/۱۱[۲۵].	
مهارت اصلی : خودشناسی **استناد**: پیامبر (ص): هر خود را شناخت، خدای خود را شناخت. **منابع :** بحارالانوار، ج۲، ص۳۲، ج۲۲و مائده / ۱۰۵ ، فصلت/ ۴۱- ذاریات/۲۱-حشر/۱۹ -میزان الحکمه ج۸، ص.۶۷[۲۶] **فراوانی منابع :** ۶	**مهارت خودآگاهی**	شناخت خود	و یا به انسان یادآور می‌شود که او خلیفه خداوند و دارنده علم‌الاسماء است، انسان نسبت به خود، آگاهی داشته و ضعف‌ها و قوت‌هایش را بشناسد.	بقره/۳۰،۳۱-نحل/۴۱- یس/۷۸-احزاب/۷۲-حدید/۲۵- انعام/۳۳و حکمت۱۳۶/۲۰۸ونامه/۳۱- خطبه،۸۷/۱۷۵/۱۰۰) نهج البلاغه.	۱۳
		تقویت اراده	علی (ع)؛ پس کمربندها را محکم ببندید و دامن‌ها را درهم بپیچید، که گرفتن تصمیم‌های محکم با شکم‌بارگی و سفره‌های رنگین سازگار نیست. چه بسیار تصمیم‌های روز را که خواب شبانگاه درهم شکسته و چه‌بسیار همت‌ها را که تاریکی از بین برده.	خطبه۲۲۳/۹۱/۲۴۱ وحکمت۲۴۴/۴۷)نهج البلاغه وغررالحکم و درر الکلم/ج۱/ص۲۰۷.	۶
		نه گفتن	علی(ع): بهترین پاسخ برای پرسشی که انسان از جوابش آگاهی ندارد، «نمی‌دانم» است، که بایستی بدون خجالت و شرمندگی گفته شود»	حکمت/۸۲ونامه/۳۱- خطبه ۱۹۲نهج البلاغه و یوسف/۲۳و۳۳	۴
		احترام به خویشتن	علی (ع): نفست را گرامی شمار و از هر پستی و زبونی دور دار، هر چند تو را به نعمت‌ها و خوشی‌های فراوان رساند. زیرا در برابر آنچه از بزرگواری خویش از دست می‌دهی، عوضی دریافت نمی‌کنی.	نامه/۳۱ و حکمت/۴۴۱ نهج البلاغه	۱
		مسئولیت پذیری	به هر حال آنها امّتی بودند که درگذشتند. اعمال آنان مربوط به خودشان بود؛ و اعمال شما نیز مربوط به خودتان است؛ و شما مسئول اعمال آنها نخواهید بود.	بقره/۱۴۱و مائده/ ۱۰۵	۲
	مهارت تفکر	تعقل و اندیشه	سخن بدون اندیشیدن ارزشی ندارد: زبان عاقل در پشت قلب او قرار دارد و قلب احمق پشت زبان اوست.	خطبه/۱۰۰نهج البلاغه و بقره/۲۴۲	۲
		عدم تقلید فکری	یا اینکه ما کتابی پیش از این به آنان داده‌ایم و آنها به آن تمسّک می‌جویند؟!	زخرف/۲۱	۱
		تحقیق و پژوهش	ای‌کسانی‌که ایمان آورده‌اید! اگر شخص فاسقی خبری برای شما بیاورد، درباره‌ی آن تحقیق کنید.	حجرات/۶ ،نور/۱۲، اسراء/۳۶	۳
		حل مسئله	می‌فرماید: به هرکه خواهد حکمت (حل مسئله) عطا کند و به هرکه حکمت عطا شده، نیکی فراوانی داده شده.	بقره/۲۶۱،نساء/۱۲۸– بقره/ ۲۶۱- انفال/ ۱	۴
		تفکر انتقادی	آری اگر اولیاء الهی را الگوی خویش قرار دهیم، خواهیم آموخت که طوطی‌وار همه چیز را نپذیریم بلکه مورد نقد قرار دهیم و با معیارهای الهی بسنجیم، اگر با آن همخوانی داشت، پذیرفته و بدان عمل نماییم	انبیاء/۲۱،کهف/۱۵،اسراء/ ۳۶و۱۸/ مریم/۴۲و۴۳	۶
		تفکر خلاق	می‌فرماید: همانا خدای تو خلاقی داناست.	حجر/۸۶،انعام/۱۰۴و (حکمت/۳۹ و۳۵)نهج البلاغه.	۴
		تصمیم گیری	می‌فرماید: که آن زن گفت: ای بزرگان در کار من رای بدهید که تا شما حاضر نباشید، من هیچ‌کاری را فیصل نتوانم داد.	نمل/۳۲وبقره/۲۸۳،آل عمران/۱۵۹-انفال/۱۶ ونهج البلاغه(حکمت/۱۷۵ و ۱۷۹)	۶
				جمع فراوانی	۵۵

در جدول (۱)، مطالعات خودشناسی دارای سه مولفه با مهارت هدفمندی، خودآگاهی و تفکر بوده و مومن، نخست با داشتن نیت، هدف، آینده‌نگری و در ادامه با بهره‌مندی از ثمرات اندیشه که می‌تواند شامل، مولفه‌های بسیاری باشد، به مهارت خودآگاهی و شناخت برسد، چنانچه خداوند درسوره مائده، آیه ۱۰۵ [۲۵] می‌فرماید: «ای کسانی که

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

ایمان آورده‌اید به خود بپردازید، اگر شما هدایت یافته‌اید، آنان که گمراه مانده‌اند به شما زیانی نرسانند. بازگشت همه شما نزد خداست، تا شما را به آن کارهایی که می‌کرده‌اید، آگاه گرداند». در این آیه خداوند وظیفه هر فرد با ایمان را به خودپرداختن و آگاه‌شدن بدون توجه به عملکرد اکثریت گمراهان و بدون ترس از زیان آنان مقرر نموده است، چون کسی که ایمان آورد و براساس توانمندی‌های خویش حرکت کند، خداوند نیز به یقین کمکش خواهد کرد. اساسا" انسان با شناخت خود، همانا به شناخت خداوند نایل خواهد آمد.

مهارت همدلی با دیگران

خداوند کسانی را که به بندگانش خدمت کند، دوست دارد. این مهرورزی به همنوعان به اندازه‌ای نزد خدا اهمیت دارد که پیش از الزام آن بر بندگانش، مهربانی با بندگان را به ذات مقدس خویش تکلیف نموده است. همدلی به روش‌های مختلفی محقق می‌شود که مهمترین آنها عبارتند از؛ استفاده از مشاوره، پند و اندرز، سخاوتمندی و انفاق.

جدول (۲) مربوط به مهارت همدلی با دیگران از مهارت‌های زندگی چهارگانه اسلامی

ابعاد	مولفه ها	شاخص ها	استنادها	منابع	فراوانی منابع
مهارت اصلی : همدلی با دیگران **استناد**: می‌فرماید: پس به رحمت الهی با آنان نرمخو شدی و اگر تندخو و سختدل بودی قطعا" از پیرامون تو پراکنده می شدند **منابع :** آل عمران/ ۱۵۹ -حشر / ۹ -توبه/۱۲۸- انبیاء/ ۱۰۷ **فراوانی منابع :** ٤	**مهارت ایجاد آرامش در دیگران**	مقابله با استرس و هیجان	پس لازم است هر جا که هیجانی بر شما غلبه یافت، بگویید، پناه بر خدا و به او پناه ببرید تا به آرامش و سعادت برسید و هیچگاه پشیمان نشوید.	رعد/۲۸،ناس/۳، فتح/۱۸وحدید/ ۲۲و۲۳،آل عمران/۱۵۴و ۱۵۶،فتح/ ۴و۱۸	۹
		مدیریت خشم	علی (ع)؛ خشم را فرو نشان و به هنگام قدرت ببخش و به هنگام خشم فروتن باش و در حکومت مدارا کن.	نامه/۶۹و (حکمت /۱۹۴/۶۹/۷۶/۲/ ۱۹۸/۳۱/۳۶۳ونا مه،۳۱/ ۲۳)نهج البلاغه.	۹
		مدیریت افسردگی	علی (ع)؛ که تنها بر خداوند امید بندید،کسی از شما جز به پروردگار خود امیدوار نباشد.	حکمت/۸۲، (نامه/۵۳ وحکمت/۲۴۸)نه ج البلاغه.	۳
	مهارت‌های ارتباطی	گوش دادن مفیدو فعال	علی (ع) مردم را به شنیدن با گوش جان و قلب، توجه و تمرکز داشتن بر موضوع است، تا انسان مطلب را کاملاً بفهمد، درک کند، دعوت کرده‌اند.	خطبه۱۸۷وحکم ت/ ۲۹۴-۳۷۲)	۳
		سخن گفتن فعال	علی (ع): آنجا که لازم است، سخن می‌گوید و حق را تفهیم و آن جا که لازم نیست، سکوت می‌کند.	خطبه/۱۸۷وح کمت/۲۹۴و۲۳۳ نهج البلاغه واسراء/۵۴	۴
		عفت کلام	علی (ع)، شنید برخی یارانش در صفّین به اهل شام ناسزا می‌گفتند، آنان را منع فرمود و بگفتن سخنان نیک تشویق کرد: من خوش ندارم که شما دشنام‌دهنده باشید.	حکمت/۴۰نهج البلاغه	۱
		توجه به زبان بدن	علی(ع): کسی چیزی را در دل پنهان نکرد جز آن که در لغزش‌های زبان و رنگ رخسارش، آشکار خواهدگشت.	حکمت/۲۶نهج البلاغه	۱

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

		ارتباط متقابل	علی (ع): وقتی تو را ستودن، بهتر از آنچه ستوده، ستایش کن؛ یعنی وقتی از شما تمجید کردن، و از خوبی‌های او بازگو کنید. این باعث تحکیم ارتباط در قلب‌ها شود.	حکمت/۵۹/۶۱ /۱۳۵/۶۹نهج البلاغه و بحار الانوار ۷۳/۲۰	۶
		دوست و دوستیابی	پسرم از دوستی با احمق بپرهیز که او می‌خواهد به تو نفعی برساند ولی ضرر می‌زند. از دوستی با بخیل بپرهیز، چرا که چیزی که سخت به آن احتیاج داری از تو دریغ می‌کند.	حکمت۳۸/و نامه ۵۳/ نهج البلاغه- توبه/۱۱۴و ۱۲۸-آل عمران/۲۰۰	۵
		خوشرفتاری و گشادرویی	با مردم چنان معاشرت کنید که اگر مردید بر شما بگریند، و اگر زنده ماندید به شما مهربانی ورزند.	توبه/۷۱و حکمت/۶ نهج البلاغه	۲
		خود را بجای دیگران گذاشتن	علی (ع): ای پسرم نفس خود را میزان میان خود و دیگران قرار ده، آنچه را که برای خود دوست داری برای دیگران نیز دوست بدار و آنچه را که برای خود نمی‌پسندی، برای دیگران مپسند	حکمت/۹و نامه/۳۱ نهج البلاغه	۲
	مهارت مهرورزی	عدم مسخره و عیبجویی دیگران	ای کسانی‌که ایمان آورده‌اید! گروهی از مردان شما گروه دیگری را مسخره نکنند، شاید آنها از اینها بهتر باشند؛ و نه زنانی زنان دیگر را، شاید آنان بهتر از اینان باشند؛ و یکدیگر را مورد طعن و عیبجویی قرارندهید و...	حجرات/۱۱	۱
		تواضع و فروتنی	کسانی‌که چون نام خدا برده می‌شود، دلهایشان پر از خوف می‌گردد و آنها که در برابر مصیبت‌هایی که به آنان می‌رسد، شکیبا هستند و ...	حج/۳۵، الفرقان/ ۶۳- ۳۸،اسراء/۷۵ - سوره غافر/۷۶- قصص/۸۳- لقمان/۱۸	۷
		نیکی در برابر دیگران	هرگز نیکی و بدی یکسان نیست. بدی را با نیکی دفع کن.	فصلت/۳۴	۱
		احترام به پدرو مادر	و مرا نسبت به مادرم نیکوکار قرار داده؛ و جبّار و عصیانگر قرار نداده است.	مریم/۳۲ و البقره/۸۲	۲
		ارتباط با اقوام	...و از [قطع رابطه با] خویشاوندان [پرهیز کنید] و..	نساء/۱	۱
		رفع گرفتاری و نیازهای دیگران	رسول (ص): رفع گرفتاری و همدلی با مردم، بهتر از روزه و اعتکاف یک ماه است.	حرعاملی(۱۴۱۴ ق، ج۵۶۶:۱۱ و ۱۴۱۴ق، ج۱۱: ۵۶۶)[۲۵]و زخرف/۳۲	۲

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

		احسان و نیکوکاری و فریادرسی	کسانی که اموال خود را در راه خدا انفاق می‌کنند، سپس به دنبال انفاقی که کرده‌اند، منّت نمی‌گذارند و آزاری نمی‌رسانند، پاداش آنها نزد پروردگارشان است؛ نه ترسی دارند، و نه اندوهگین می‌شوند.	حکمت/۲۴نهج البلاغه،انفاق/۲۶ ۲- مائده/۲- بقره/ ۲۱۵و ۲۴۵- نور/۲۲- طه/ ۸۴و حکمت۶و ۳۳- نهج البلاغه	۹
				جمع فراوانی	۶۸

با توجه به جدول (۲)، در این مرحله، انسان مومن با شناخت خویش به آرامش رسیده، سپس از طرق مختلفی، قادر به انتقال آن به اطرافیانش خواهد بود، لازمه این امر، داشتن مهارت‌های ارتباطی و تعامل سازنده با دیگران خواهد بود و در این میان با مهرورزی، احترام و احسان به دیگران است که این امر تحقق خواهد یافت. علی (ع) به فرزندش می‌فرمایند: «ای پسرم، نفست را میزان میان خود و دیگران قرارده، ستم روا مدار، آن‌گونه که دوست نداری به تو ستم شود، نیکوکار باش، آن‌گونه که دوستداری به تو نیکی کنند و آنچه را که برای دیگران زشت می‌داری برای خود نیز زشت بشمار، آنچه دوست نداری به تو نسبت دهند، درباره دیگران مگو » (حکمت/ ۹)[۲۷].

مهارت شناخت طبیعت

در قرآن می‌توان آیاتی یافت که از پدیده‌های گوناگون طبیعی یاد می‌کند و آنها را نشانه‌ای بر وجود خدا می‌شمارد و انسان را به تأمل در آنها فرا می‌خواند. شناخت خدا از رهگذر نشانه‌های تکوینی او در جهان خلقت، که نمونه روشنی از راه تجربی خدایابی است، « شناخت آیه‌ای یا آفاقی» نامیده می‌شود» [۲۸].

جدول (۳) مربوط به مهارت شناخت طبیعت از مهارت‌های زندگی چهارگانه اسلامی.

ابعاد	مولفه ها	استنادها	منابع	فراوانی منابع
مهارت اصلی : شناخت طبیعت **استناد**: در آفرینش آسمان‌ها و زمین، و آمد و شد شب و روز، و کشتی‌هایی که در دریا به سود مردم در حرکتند، و آبی که خداوند از آسمان نازل کرده، و با آن زمین را پس از مرگ زنده نموده ... نشانه‌هایی است از ذات پاک خدا و یگانگی او برای مردمی که عقل دارند و می‌اندیشند. **منابع :** بقره/۱۶۴وآل‌عمران/۱۹۰-ذاریات/۲۰ و۲۱- یونس/۱۰۰و۱۰۱-ابراهیم/۱۰- انعام/۹۵- فاطر/۹-جاثیه/۵-خطبه۱۸۶ نهج البلاغه، **فراوانی منابع : ۱۱**	**مهارت خداشناسی از طبیعت**	آیا ندیدی که خداوند از آسمان آبی فرو فرستاد و آن را به صورت چشمه‌هایی در زمین وارد نمود، سپس با آن زراعتی را می‌رویاند که رنگ‌های مختلف دارد؛ بعد آن گیاه خشک می‌شود به‌گونه‌ای که آن را زرد و بی‌روح می‌بینی؛ سپس آن را درهم می‌شکند و خرد می‌کند؟! در این تذکّری است برای خردمندان!	زمر/ ۲۱- عنکبوت /۲۰- اعراف/۵۷	۳
	مهارت احترام به طبیعت و آبادانی آن	خداوند شما را در زمین خلق کرد و شما را به آبادکردن زمین گماشت.	هود/۶۱- مائده/۸۶، بقره/۸۷ و۲۷	۴
		پیامبر (ص): اگر قیامت بر پا شود و در دست نهالی باشد، باید آن را بکارد.	(طبرسی/ ۱۱۴۳ق) [۲۹].	۱
		پیامبر (ص): از زمین محافظت کنید، بدرستی آن مادر شماست.	(پاینده، ۱۳۸۳) [۳۰].	۱
			جمع فراوانی	**۹**

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

با توجه به جدول (۳)، یکی از روش‌هایی که منجر به شناخت خدا می‌گردد، شناخت طبیعت است که با مطالعه و تامل در آفریده‌ها، کائنات، زمین، آسمان، گیاهان و حتی در مورد بعد جسمانی انسان، نیز این شناخت به‌دست می‌آید.

مهارت خداشناسی به عنوان مهمترین مهارت و در واقع به عنوان هدف اصلی از آفرینش انسان و خلقت جهان بوده است. از مطالعه قرآن و اسناد اسلامی که بیش از ۷۵۰ آیه از آیات کتاب مقدس قرآن کریم، در مورد خداشناسی آمده، که به شرح جدول ذیل توضیح داده می‌شود:

مهارت خداشناسی

جدول (۴) مربوط به مهارت خداشناسی از مهارت‌های زندگی چهارگانه اسلامی.

ابعاد	مولفه ها	شاخص ها	استنادها	منابع	فراوانی منابع
مهارت اصلی : خداشناسی **استنادات :** **پس، برای خدا امثال قائل نشوید. زیرا خدا می‌داند، و شما نمی‌دانید.** **نحل/۷۴ و ابراهیم/ ۱۰** **منابع بیشتر:** انفال/۵۵ - اعراف /۹۶ **طور/۳۵ – اعراف /۱۷۲** **روم/۳۰ - نمل/۸۸** **فراوانی منابع :** **۷**	**مهارت کسب تقوای الهی**	یاد خدا	آنها کسانی هستند که ایمان آورده‌اند، و دل‌هایشان بیاد خدا مطمئن است؛ آگاه باشید، تنها با یادخدا دلها آرامش می‌یابد.	رعد۲۸/- اعراف/۲۰۵– 28/ بقره -روم/۳۳- صف/۹ منافقون	۵
		توبه	او کسی است که توبه را از بندگانش می‌پذیرد و بدی‌ها را می‌بخشد و...	شوری/۲۵ -توبه/۲۷- بقره/۳۷و۵۲	۴
		عدم بخل	بعضی از شما بخل می‌ورزند؛ و هر کس بخل ورزد، نسبت به خود بخل کرده؛ و خداوند بی‌نیاز است و شما همه نیازمندید.	محمد/۳۸	۱
		رازداری	آنکه راز خود را نهان داشت، اختیار را به دست خویش گذاشت.	حکمت/۱۶۲ نهج البلاغه	۱
		عدم غیبت و تجسس در امور دیگران	ای کسانی‌که ایمان آورده‌اید! از بسیاری از گمان‌ها بپرهیزید، چرا که بعضی از گمان‌ها گناه است؛ و تجسّس نکنید؛ و هیچیک از شما دیگری را غیبت نکند، آیا کسی از شما دوست دارد گوشت برادر مرده خود را بخورد؟!...	حجرات/۱۲	۱
		رعایت عدالت و انصاف	می‌فرماید؛ خداوند به شما فرمان می‌دهد و هنگامی که میان مردم داوری می‌کنید، به عدالت داوری کنید.	النساء/۵۸	۱
		تغافل و صبر و کضم غیظ	لازم است اطرافیان با تغافل از این خطاها بگذرند و خود را درگیر مسائل بی‌ارزش نکنند.	فرقان/۷۲و۶۳ - آل‌عمران/۱۳۴و۱۷و۸۶ - انبیاء/۵۹ و۸۷- عنکبوت/۹وحکمت/ ۳۱۸و۴۶۰ نهج البلاغه	۱۱
		اعتماد آفرینی	قرآن در داستان ابراهیم: هنگامی که جمعی از فرشتگان به صورت ناشناس، نزد ابراهیم(ع) آمدند و از خوردن غذا پرهیز کردند، ابراهیم احساس بیگانگی کرد و از گفتگو با آنان، خودداری کرد، ولی پس از دریافت بشارت، باب گفتگو را گشود. پیش‌شرط گفتگوهای مؤثر، ایجاد اعتمادی متقابل است.	*هود/۷۴*	۱

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

		امانتداری و عدم خیانت به آن	می‌فرماید: و حق ایمان همین است که مؤمن را به رعایت عهد و امانت وادار سازد، وقتی انسان کسی را امین دانست و یقین کرد که هرگز خیانت ننموده است، پیمان نمی‌شکند و ..	المومنون/۸و شعرا/ ۱۲۵ - اسراء/۳۵–انفال/۳۷	۴
		توکل و امید به رحمت خداوندی	بگو: هیچ حادثه‌ای برای ما رخ نمی‌دهد، مگر آنچه خداوند برای ما مقرّر داشته است، او پشتیبان ماست و مؤمنان باید تنها بر خدا توکّل کنند.	توبه/۵۱- اعراف/۱۹۶ - اسراء/۷– حجر/۵۶- آل‌عمران/۱۶۰- زمر/۵۳ - فتح/۴- احزاب/۱ و۲ - اخرف/۳۶	۱۰
		وفای به عهد	این وعده‌ی خداست و خداوند هرگز از وعده‌اش تخلّف نمی‌کند، ولی بیشتر مردم نمی‌دانند.	روم/۶- مائده/۱- انفال/ ۵۹- اسراء/۳۴-احزاب/۲۳- توبه/۱۱۹	۶
		شجاعت	تنگ‌نظری ننگ و ترسوبودن کاستی است.	حکمت/۳ و۱۰۸ نهج البلاغه.	۲
	مهارت شکر گزاری	شکرگزاری و تشکر	و نیز بیاد آورید هنگامی‌که پروردگارتان اعلام داشت: اگر شکرگزاری کنید، [نعمتمان] بر شما افزون خواهم کرد و اگر ناسپاسی کنید، مجازاتم شدید است.	ابراهیم/۷- بقره ۱۲۲و ۱۵۲- نمل/۱۹-لقمان/۱۲	۵
				جمع فراوانی	۵۲

جدول(۵) ، الگوی استخراجی از نتایج تحلیل قرآن و اسناد دینی براساس دیدگاه ارتباطی (خدا، خود، دیگران، طبیعت) از مهارت های زندگی اسلامی

ابعاد	مولفه ها	ویژگی ها	
مهارت خودشناسی	مهارت هدفمندی	داشتن نیت	آینده نگری
	مهارت خودآگاهی	شناخت خود	احترام به خویشتن
		تقویت اراده	مسئولیت پذیری
		نه گفتن	
	مهارت تفکر	تعقل و اندیشه	تفکر انتقادی
		عدم تقلید در امور فکری	تفکر خلاق
		تحقیق و پژوهش	تصمیم گیری
		حل مسئله	
مهارت همدلی با دیگران	مهارت ایجاد آرامش در خود	مقابله با استرس و اضطراب و هیجان	مدیریت افسردگی
		مدیریت خشم	
	مهارت های ارتباطی	گوش دادن فعال	عفت کلام
		سخن گفتن رسا	توجه به زبان بدن
	مهارت مهرورزی	احترام متقابل	نیکی در برابر بدی
		دوستی و دوستیابی	احترام به پدر و مادر
		خوش رفتاری و گشاده رویی	احترام به اقوام و خویشاوندان
		خود رابجای دیگران گذاشتن	رفع گرفتاری و نیازها
		عدم مسخره کردن و عیبجویی از دیگران	احسان و نیکوکاری و فریاد رسی
		تواضع و فروتنی	
مهارت شناخت طبیعت	مهارت خداشناسی از طبیعت	-	
	احترام به طبیعت و آبادانی آن	-	
مهارت خداشناسی	مهارت کسب تقوای الهی	یاد خدا	تغافل، صبر و کظم غیظ
		توبه	اعتماد آفرینی
		عدم بخل	امانتداری و عدم خیانت به آن
		رازداری	توکل و امید به رحمت خداوندی
		عد م غیبت و تجسس در امور دیگران	وفای به عهد
		رعایت عدالت و انصاف	شجاعت
	مهارت شکرگزاری	شکرگزاری	

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

در جدول (۴)، بحث خداشناسی از مباحث بسیار اساسی اسلام بوده و مهارت‌های مانند، خودشناسی، مهرورزی و شناخت طبیعت، همگی در راستای خداشناسی می‌باشند. هدف از آفرینش همه انسان‌ها و جهان به اصل توحید، بر می‌گردد [۳۱]. آیات ۱۱۶ و ۱۱۷ بقره، با اشاره به یگانگی و مالکیت حقیقی خداوند را این چنین معرفی می‌کند؛ مشرکان گفتند: خداوند برای خود فرزند اتخاذ کرده، او از این نسبت منزه است، بلکه آنچه در آسمان‌ها و زمین است، از آن اوست و همه در برابر او خاضعند، هستی بخش آسمان‌ها و زمین است، آنگاه که به‌وجود آمدن چیزی فرمان دهد، می‌گوید: پدید آی! آنهم فورا پدید می‌آید [۲۵]. اگر

بحث

براساس مطالعه و تحلیل اسناد قرآنی، اسلامی و همچنین با توجه به نظریه ارتباطی (خدا، خود، دیگران و طبیعت) که در مباحث اسلامی به طور مکرر بدان اشاره شده، چهار بعد از مهارت‌های اصلی خودشناسی، همدلی با دیگران، شناخت طبیعت و خداشناسی به‌دست آمد. این یافته با مطالعات جماعتی (۱۳۹۵)[۵]، مبنی بر اینکه اسلام، آیینی کامل و دارای برنامه برای همه ابعاد زندگی بشر بوده و همچنین با تحقیقات بهمئی (۱۳۹۶)[۱۲]، که مهارت‌های زندگی در آیات قرآنی به الگویی برای زندگی بهتر عنوان شده است و هم با نتایج پژوهش خدایاری و همکاران (۱۳۹۵)[۱۶]، دال بر اینکه آن شامل مهارت‌های متعددی بوده که در قالب ارتباط بین انسان، طبیعت، جامعه و خدا به‌وجود می‌آید، همخوانی دارند.در خصوص مهارت خودشناسی باید گفت، خودشناسی حد و مرزی ندارد و شناخت خداوند مستلزم خودشناسی بوده و لازمه شکوفایی استعدادهای انسان، شناخت خویش است [۳۲]. نتایج این مقاله در مورد این مهارت با نتایج تحقیقات رضایی و همکاران، مبنی بر ضرورت خودشناسی و راههای دستیابی به آن [۳۳] و حیدری با نیز پژوهشی تحت عنوان جایگاه خودشناسی در نظام اخلاق اسلامی [۳۴]، و پژوهش بهمئی، با تاکید بر رابطه خودآگاهی و خداشناسی [۱۲]، و بررسی‌های (گاتومویی و کاتاری، ۲۰۱۸)[۳۵] و مطالعات رحیمیان [۳۶] و سلیمانی، مبنی بر ارتباط خودشناسی با خداشناسی و اینکه خودشناسی نخستین تکلیف انسان است [۳۷]، همسو بوده و آن را تایید می‌نماید.

همه انسان‌ها به ربوبیت و قدرت خداوندی، اعتقاد داشته و همه اهداف را بر این اساس جاری سازند، به یقین در انسانها آرامشی حاصل خواهد آمد که نتیجه آن تسلط بر امور زندگی همراه با صلح و آرامش، عشق به همنوعان خواهد بود و مشکلاتی که جامعه کنونی درگیر آن می‌باشد، دیگر نخواهد بود.براساس یافته‌ها، جدولی تلفیقی (۵)، متشکل از ۴ مهارت اصلی خودشناسی، همدلی با دیگران، شناخت طبیعت و خداشناسی که همگی براساس دیدگاه ارتباطی، ۱۰ مولفه، ۴۵ ویژگی براساس اسناد اسلامی به‌دست آمده است.

درباره مهارت همدلی با دیگران، باید اشاره نمود ؛ افراد انسانی در ارتباط با دیگران، مهروزی و همدلی با آنان می‌تواند به آرامش روحی نائل آیند و سپس به هدف خود از آن که همانا رسیدن به کمال است، برسد. آن با یافته‌های فرمیهنی و همکاران [۱۴] و جعفری و همکاران [۱۵] و طارمیان و همکاران [۳۸] همخوانی داشته و آن را تایید می‌نماید. در مهارت شناخت طبیعت که شناخت خداوند از مشاهده عالم هستی، به‌دست می‌آید و خداوند، انسانها را جهت رسیدن به اهداف خود، به اندیشه و بهره‌گیری از آن، تشویق و دعوت می‌نماید. و این بحث با نتایج نصرت‌ساز و همکاران؛ [۳۹]، که خداشناسی را از طریق آثار صنع الهی در عالم تکوین میسر می‌داند و به‌علاوه با پژوهش قربانی؛ [۴۰]، انسان مومن می‌تواند با مشاهده و تفکر در اسرار طبیعت و نظام محیرالعقول حاکم برجهان، به شناخت خالق برسد و آن با پژوهش‌های علوی [۴۱] همسو بوده و تایید می‌گردد.در نهایت در مورد مهم‌ترین مهارت خداشناسی که در اهمیت آن از پیامبر(ص) پرسیده شد که، مهمترین علم چیست؟ فرمودند: با اهمیت‌ترین علم، معرفت به خداست. خداشناسی راه رسیدن به کمال انسانی است و خداوند در سوره ذریات، آیه ۵۶ می‌فرماید:« و جن و انس را خلق نکردم مگر برای اینکه مرا عبادت کنند»، یعنی هدف از خلقت انسان برای عبادت است و کمال خلقت در عبادت خداست و راه رسیدن به عبادت خدا، شناخت و ایمان به خداست و در این رابطه نیز پژوهش‌های فراوانی انجام گرفته و می‌توان از مطالعات، آدینه [۴۲]، و موسوی [۴۳] با عنوان ضرورت شناخت خدا و بهمئی [۱۲] نام برد که با آن پژوهش‌ها همسو بوده و تایید می‌گردد. از مطالعه و تحلیل اسناد قرآنی، ۴ مهارت اصلی، ۱۰ مولفه و ۴۵ ویژگی،

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

به‌دست آمد، باید اشاره کرد؛ آیات قرآن دارای چنان عمق و شگفتی است که می‌توان به طور مداوم برداشت‌های نو از آنها داشت [۱۲]. در متون اسلامی منجمله قرآن، با توجه به چند بعدی بودن انسان و اهمیت آنها، به مهارت‌های متعددی اشاره شده است، که می‌توان با استخراج و آموزش آن به دانش‌آموزان و نهادینه کردن آنها در زندگی، به آرامش واقعی رسید و در سایه این آرامش، در زندگی دنیوی به حیات طیبه و سعادت اخروی که همانا قرب خداوند است، دست یافت. دانش‌آموزان با فراگیری ارزش‌های اسلامی در رابطه با مهارت‌های زندگی قادر خواهند بود، با افراد دیگر روابط حسنه داشته و با جامعه‌اش هماهنگ بوده، واکنش‌های مثبت از خود بروز داده و از رفتارهایی که پیامد منفی داشته‌اند، اجتناب ورزیده و با مسائل به صورت منطقی برخورد نموده تا بتواند با دیگران به صورت سازگارانه زندگی نمایند. از محدودیت‌های این مقاله، از مطالعه و تحلیل بسیاری از منابع و اسناد اسلامی ارزشمند که به جهت کمبود زمان از آنان صرفنظر شد، همچنین مشکلات عدیده‌ای در تکمیل و عودت پرسشنامه‌ها در مرحله اعتباریابی از متخصصین به دلیل شیوع بیماری همه‌گیر کووید - 19 به وجود آمد. در ادامه پیشنهاد می‌گردد، نتایج کاربردی این پژوهش‌ها در تالیف کتب درسی دانش‌آموزان ششم ابتدایی مورد استفاده قرارگیرد، ایجاد واحد درسی مستقل جهت آموزش مهارت‌های زندگی اسلامی در دوره پیش‌دبستانی و ابتدایی، عملی‌کردن آموزش مهارت‌های زندگی اسلامی در کلیه دروس، کمک گرفتن از ورزش و بازی برای آموزش این مهارت‌ها در دبستان‌ها، همسوکردن فعالیت‌های خانه، مدرسه، اجتماع در جهت آموزش مهارت‌های زندگی قرآنی و اسلامی، برنامه‌ریزی برای آموزش مهارت‌های زندگی در دوره‌های ضمن خدمت معلمان، آموزش مهارت‌های زندگی به اولیا از طریق کلاس‌های آموزش خانواده، گسترش اردوها و فعالیت‌های فوق برنامه در داخل و خارج از مدرسه، ایجاد زمینه مناسب برای مشارکت دانش‌آموزان در کلیه فعالیت‌های مدرسه.

نتیجه‌گیری

با بررسی متون اسلامی از جمله، قرآن، همچنین بیانات شیوای ائمه اطهار، به‌ویژه پیامبر(ص) و علی(ع)، که همگی متصل به دانش بیکران ذات باریتعالی هستند، در خصوص سعادت دنیوی و اخروی انسان به تفضیل، راهکارهایی تحت عنوان مهارت‌های اساسی مطرح شده‌اند، که با شناخت واقعی از پروردگار می‌توان به قرب الهی دست یافت. طبق یافته‌های این پژوهش؛ انسان با کسب مهارت‌های خودشناسی و مهارت همدلی و مهربانی با دیگران و کسب مهارت شناخت طبیعت و مخلوقات، می‌تواند به مهارت خداشناسی دست یافته و با اجرای این مهارت‌ها در زندگی به سعادتی جاودانه نائل آید.

ملاحظات اخلاقی

این مقاله با کدپایان نامه ((۱۰۲۴۸۲۹۳۸۹۵۲۶۹۴۱۴۰۰۱۶۲۴۴۴۳۲۶۶)) در سامانه پژوهشیار ثبت شده و در استفاده از اسناد اسلامی به طور دقیق، منابع و آدرس درج گردیده است.

تضاد منافع

این مقاله با هزینه‌های شخصی نویسندگان مقاله انجام گرفته، و یافته‌های آن باعث رسیدن سود مادی و معنوی به نظام آموزش و پرورش کشور، دانش‌آموزان و همه جامعه خواهد بود و هیچ‌گونه تعارضی با اهداف و منافع جمهوری اسلامی ندارد.

سپاسگزاری

این مقاله برگرفته از رساله دکتری دانشگاه آزاد واحد تبریز اینجانب فرهاد حبیبی با راهنمایی اساتید محترم، دکتر سیروس اسدیان و دکتر صادق ملکی آوارسین، با عنوان ((طراحی برنامه درسی مهارت‌های زندگی مبتنی بر الگوی اسلامی کلاس ششم دوره ابتدایی است. بدین وسیله از این اساتید محترم که بنده را بسیار راهنمایی نمودند، صمیمانه سپاسگزاری می‌گردد.

منابع

1- Akfirat O, Kezer F. A Implementation Program for the Development of Life Skills of Primary School 4th Students, Kocaeli University, Umuttpe Yerleskes.2016; 280.

2-Bustan N, Hosseinzadeh D. The effect of artificial intelligence trainingon effective communication skills and interpersonal relationships of female students. World

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]

Conference on New Horizons in Humanities, Saveh Azad University.2015;[persian].
3-Darden C, Günter E. Life skills development scale-adolescence. Journal health counseling, **ISSN**(1040-286).
4-Golchin Z, Borzamini L. Life Skills Culture and Religious Thought. 2 International Congress of Religious Culture and Thought Qom. 2015,[persian].
5-Jamaati H. Spiritual skills in life from the perspective of religious teachings. spiritual studies 2016;21-22(3): 99-115[persian].
6-Shafiee S, Asgari B, Ali Mohammadi, R. Life Skills, New Advances in Psychology and Educational Sciences Tehran.1399;22,[persian].
7-Dor Tigieh. Challenges of Western Humanities, News Agency. Mehr, Former Professor, Toulouse University, France.1399,[persian].
8- Jürgen H. Globalization and the Future of Democracy. translated by Kamal Poladi, Tehran, Markaz Publishing.2000;114-190,[persian].
9-Milton w, Alston p, others. Religion and New Perspectives. translated by Gholam Hossein Tavakoli, Qom, Islamic Propaganda Office.2000;23,[persian].
10-Qarbi M J. A Study of Cultural Requirements in the Islamic Model. Proceedings of the Second Conference on the Iranian Islamic Model of Progress Tehran University.1398,[persian].
11-Shoaib B. Iranian Islamic Model of Progress from the Perspective of Ayatollah Khamenei. Quarterly Journal of Social Theories of Muslim Thinkers.2016,[persian].
12-Bahmaei L. Life Skills from the Perspective of the Quran. Journal of New Advances in Behavioral Sciences, August 2017;10(2):52-62,[persian].
13-Samadi H, Samadi N. A study of life skills based on the verses of the textbook of teaching the Quran. International Conference on Psychology and Educational Sciences. Azad University Bojnourd;1397،[persian].
14-Farmahini M, Sobhani M, Pidad F. A comparative study of life skills of students of philosophical and non-philosophical disciplines in the faculties universities in Tehran.2010;304p,[persian].
15-Jafari Z, Yarmohammadi M. Approaches to life skills in Nahj al-Balagheh. Research Quarterly, 2016;4(15):99-116,[persian].
16-Khodayari Fard M, Zaradkhaneh K, and others. The Effectiveness of an Interactive Life Skills Program Based on Religious Teachings on Students' Religiosity.Tehran. 2016 ;2(1)9-31, [persian].
17-Samadi P, Aafrafkati R. Success rate of Islamic life etiquette and skills curriculum students' problem-solving skills.Esfehan،2017,[persian].
18-Gol Fariba A, Mahmoudi J, Hakim Shoushtari, M. The effect of life skills training program on the performance of fourth students. Tehran،Department of Psychiatry.2015;51-57p,[persian].
19-Parto M. Evaluation of the effectiveness of life skills training program on improving life skills training on improving self-efficacy and courage in first grade high school students The First International Conference on New Research.2015; No.122,[persian].
20-Danaeifard H, Alwani M, Azar A. Methodology of qualitative research in management. Tehran، Saffar Publishing,.1398;11p,[persian].
43-Mousavi F S. The Necessity of Knowing God from the Perspective of Imam Ali (AS). Research and Studies of Humanities,First Year, February1998; No11(1),[persian].
21- Gel M, Bourg W, Gel J. Quantitative Research Methods in Psychology. Tehran،samt.2005;11p [persian].
22-Motahari M. collection of works,Tehran، Sadra.1389;283,[persian].
23-Allama Majlisi, Bihar Al-Anwar. Tehran, Islamic Library1398;32, vol.22,[persian].
24. Momenin A. (AS) ; Nahj al-Balaghah, Gravari, Seyyed Razi, translated by M.Dashti, Tehran, Jamkaran Publications.1397,[persian].
25-Book of the Holy Quran. Qom,Abian.. 1399.
26-Mohammadi Rishahri M, Mizan al-Hikma, Qom, Dar Al-Hadith.2005; vol.8, p.67,[persian].
27-Ameli, Sheikh Hor. Shiite means, Qom، Al al-Bayt,1414; Vol15,[persian].
28-Mesbah Yazdi, Al-Mizan Allameh Tabatabai; Qom ،Dar al-Alam،1387;68-154,[persian].
29-Tabarsi، Mirza Hassan Nouri; Mustadrak al-Wasa'il,Bairot، Al-Bayt, Heritage Revival1408؛ vol.13, p 46.
30-Payende A. Nahj al-Fasaha, published by Khatam al-Anbiya. Isfahan.1383,[persian].
31-Safi, L. Manifestation of monotheism in the system of Imamate. Qom، jmkran. 2013;21-196,[persian].
32-Derakhshanfar H. Self-Knowledge, Journal of Islamic Studies. March 2003; No.56,[persian].
33-Rezaei A, peshohende J, Bakhtiar M. the necessity of ways to achieve it from the perspective of Allameh Tabatabai. Journal of Islamic Mysticism, winter 1399;325-345, [persian].
34-Heidari A. The position of self-knowledge in the Islamic moral system from the perspective of Shahid Motahari. Partoo Kherad Magazine, Spring and Summer,2017;(13)99-118,[persian].
35-ciumwari G, kathuri m. an exploration of life skills program on pre-school children in embu west. Nairobi Kenya.2018.
36-Rahimian S. The Relationship between Self-Knowledge and Theology. Journal of Ethical Research, Islamic Education Association, Summer2004;(20):11-43,[persian].
37-Soleimani A. Self-knowledge, The first task of man, theology or self-knowledge. Spring and Summer .1396;83-100,[persian].
38-Tarmian F, Mehryar A. The effectiveness of life skills training program to prevent drug use.Scientific Journal of Zanjan University of Medical Sciences].2009; 77-87,[persian].
39-Nusrat Saz N, Baba Ahmadi Milani Z. TheologyThrough the works of divine craft in the world of creation from the perspective of the Qur'an and Nahj al-Balaghah. Quarterly Journal of Quranic Knowledge Research. Tehran، 2013;4(12),[persian].
٤٠-Ghorbani G. Epistemological tools of Quranic cosmology. Institute of Humanities and Cultural Studies, Research in Science and Religion. Kharazmi University of Tehran, Fall and Winter.2015;77-97,[persian].
٤١-Alavi H R. educational in the Quran and Nahj al-Balaghah. Maaref Monthly. Kerman, Bahonar University of Publications ,2012,[persian].
42-Adineh R. Study of theology from the perspective of revelation based on Al-Mizan. Journal of Religion of Wisdom,1398;7-30,[persian].

[Downloaded from edcbmj.ir on 2026-11-28]